

El patrimoni històric de la perifèria: una inversió de futur

Ricard Fernández i Valentí

Generalment la majoria d'administracions locals tendeixen a fomentar el patrimoni del centre històric i de serveis de la seva ciutat. El principal motiu és que aquesta és la zona considerada més important i, per tant, el seu patrimoni es converteix en la imatge principal de la ciutat oferta al món, alhora que atorga categoria, prestigi i alguns dels seus elements passen a ser icones amb les quals s'identifica tradicionalment aquella urbs. En el cas de Barcelona tindriem el monument a Colom, el Barri Gòtic, la Sagrada Família, la Pedrera i l'eix de la Rambla al passeig de Gràcia, per exemple, tots ells concentrats als districtes de Ciutat Vella i l'Eixample, és a dir, la zona central històrica, comercial, turística i de serveis barcelonina per excel·lència. Altres elements més llunyans d'aquest àmbit com el Park Güell, la muntanya de Montjuïc i la Vila Olímpica també serien representatius. Finalment, indrets com el Palau Reial de Pedralbes, el Camp Nou, les platges i el sector de Diagonal Mar correspondrien a una perifèria burgesa o bé revaloritzada i que ha tendit a desplaçar les classes populars.

En aquest sentit, a través del tracte ofert al patrimoni s'observa una polarització traduïda en una ciutat que es desenvolupa a dues velocitats. La inversió al centre històric i de serveis sol anar gairebé sempre en detriment dels barris perifèrics, especialment si són de classe popular. Al tractar-se d'una zona considerada menys important i poc atractiva des del punt de vista social, cultural, econòmic i turístic, el seu patrimoni es desvaloritza i sovint passa desapercbut, fins i tot acaba desapareixent en el pitjor dels casos com si aquests territoris no tinguessin ni història ni identitat.

No obstant això, la realitat demostra el contrari i durant aquestes darreres dècades els barris perifèrics populars cada vegada més reivindiquen el seu dret a ser vistos com a iguals a la resta de la ciutat. Si actualment les administracions locals o ajuntaments tenen major sensibilitat cap al patrimoni i la història local d'aquests territoris, es deu no només a l'acatament dels valors del sistema democràtic, sinó també gràcies a l'existència un col·lectiu social que mitjançant les seves intenses lluites ha aconseguit transformar la mentalitat dels seus governants.

Existeixen nombrosos motius pels quals val la pena recuperar i preservar el patrimoni històric dels barris perifèrics com una inversió de futur, els quals es podrien sintetitzar en deu punts.

En primer lloc, ajuden a descentralitzar la ciutat. El model radial o de concentració al centre històric i de serveis ha quedat obsolet i saturat, de manera que convé estendre els llocs d'interès cap a altres barris, creant així un model polinuclear que descongestioni i distribueixi. D'una banda es creen les anomenades

àrees de nova centralitat que concentren comerç, cultura i serveis. I per un altre la conservació d'elements patrimonials ajuda a reforçar aquest espai perquè constitueixen icones de referència alhora que es defineixen noves rutes urbanes de patrimoni que ofereixen una visió diferent i inèdita de la ciutat.

En segon lloc, contribueix i estimula la regeneració urbana. La recuperació d'elements patrimonials sovint s'inclou en plans urbanístics destinats a millorar el nivell i la qualitat de vida dels seus habitants. La rehabilitació d'una església, d'una masia, d'un edifici civil o d'un monument implica embellir l'espai circumdant que ocupa per oferir una imatge atractiva que reforci el seu interès com a punt de trobada o de pas.

La peatonalització, reurbanització i obertura de carrers i places, la implantació de zones verdes i jardins, la restauració d'habitatges i construcció de noves, i la millora de l'accessibilitat serien les actuacions més habituals.

En tercer lloc, revaloritza els barris perifèrics populars. El patrimoni recuperat, igual que en el centre històric i de serveis, defineix un nou grau d'importància d'un espai que passa a integrar-se definitivament a la ciutat, de manera que el fet de trobar-se als afores de la ciutat no té importància. La perifèria obrera passa de ser un suburbi a una zona atractiva de noves oportunitats per viure i desenvolupar-se com a persona, on pots trobar les mateixes necessitats que al centre històric i de serveis.

En quart lloc, es converteix en la icona identitària. Efectivament, un element patrimonial determinat, tant pel que ha representat la seva història com pels esdeveniments socials esdevinguts al seu voltant en un moment determinat poden convertir-lo en un símbol amb el qual s'identifica un barri o fins i tot un districte.

A nivell social, aquests elements adquireixen estima per part dels seus habitants i reforcen el sentiment de pertinença a aquest barri, arribant a ser motiu d'orgull.

En cinquè lloc, es recupera, es preserva i es fomenta la memòria històrica del territori. La presència real de patrimoni en aquests àmbits és la prova material i palpable que la perifèria obrera també té història i, per tant, no es tracten de casos aïllats mancats de personalitat. La història d'una ciutat l'expliquen tots els seus barris, no només els del centre històric i de serveis, sinó també els territoris del seu voltant on, des d'un temps molt antic, hi va haver presència humana. Explicar la història d'aquests barris és també explicar la història de la ciutat, els esdeveniments i episodis tenen la mateixa importància, havent estat decisius en la transformació i l'evolució de l'urbs. Recuperar aquest patrimoni és fomentar la memòria del passat.

En sisè lloc, es conserven elements únics i irrepetibles. El patrimoni té unes qualitats que el fan diferent a la resta de construccions a les que no es donen importància. És cert que decidir què és i què no és patrimoni és quelcom subjectiu, però cada element que es valora constitueix un exemple d'una època, d'un estil arquitectònic o artístic, d'una forma de vida, que un cop es perd ja és irrecuperable i desapareix per sempre. La concepció classista de la ciutat ha comportat a la pèrdua irreparable de molts edificis i monuments als quals no se'ls va donar cap valor, i tot en nom de la modernitat.

En setè lloc, permet destinar-se a usos socials, culturals o pedagògics. El patrimoni de la perifèria obrera, tot i poder tenir un interès turístic, en realitat té un valor que va molt més enllà perquè la seva recuperació implica molt sovint un ús com a equipament obert al barri i a la ciutadania. Centres culturals, ateneus, casals de barri, escoles, hotels d'entitats, poliesportius o centres de serveis socials serien alguns exemples d'aquests usos que, a més de satisfer les necessitats ciutadanes, permeten accedir dins d'un element que és producte de la història, d'un passat. A diferència, el patrimoni del centre històric i de serveis es destina a museus, hotels o bé a oficines d'empreses importants, és a dir, viu d'esquena a la gent de la seva ciutat. Per entrada o senzillament és privat

i només el pots gaudir externament, és a dir, la seva monumentalitat. Dit en mode col·loquial, es mira però no es toca.

En vuitè lloc, és econòmicament rendible. Com a conseqüència dels punts anteriors, la regeneració urbana, les obres de rehabilitació i la seva adequació a usos socials, culturals i pedagògics suposa primer la creació d'ocupació i després l'obtenció d'uns beneficis com a conseqüència del seu ús i aprofitament.

En novè lloc, contribueix a la igualtat entre tots els barris de la ciutat. Això seria conseqüència del punt anterior, ja que en aquelles ciutats on s'han fet les actuacions pertinents la perifèria obrera ha millorat el seu nivell i qualitat de vida, escurçant distàncies respecte als barris més benestants. El patrimoni ha estat usat com el motor regeneratiu per actuar contra les mancances i les deficiències d'aquests barris, sempre que aquests elements hagin estat destinats a una funció al servei de la societat. Malauradament, la crisi econòmica i financera dels darrers anys ha interromput aquest procés generant una nova polarització, però tot i així no ha perdut aquesta funció que podria servir d'estímul per superar l'actual situació.

I en desè lloc, cohesiona els barris i permet d'establir vincles històrics, socials i culturals. La presència d'elements patrimonials destinats a ús ciutadà públic com abans s'ha esmentat ha servit per atraure gent d'altres barris, llançant noves relacions en matèria social, cultural, comercial i econòmica. Igualment, han servit d'estímul per part de geògrafs, historiadors i investigadors en ciències humanes i socials per estudiar la història d'aquest patrimoni i del seu espai, arribant-se a descobrir fets de gran interès que han reescrit el que fins ara era oficial.

A Barcelona el districte de Nou Barris seria un exemple de perifèria obrera on el patrimoni s'ha anat recuperant a petició popular. L'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris ha tingut un paper important i decisiu tant per fomentar la memòria històrica dels barris com per a la defensa del patrimoni a través d'activitats, publicacions i col·laboracions amb les entitats diverses del districte. El seu manifest de 1993, encara vigent, defensa la recuperació de tots aquells elements patrimonials i que siguin destinats a usos socials, culturals o pedagògics, entre d'altres, més enllà de la concepció turística. Així és com ha estat capaç d'estimular un sentiment d'orgull de pertinença, de contribuir a forjar una identitat i de conscienciar a l'administració local sobre la necessitat de mantenir el patrimoni de Nou Barris pel seu important paper a ocupar, fins i tot a nivell de Barcelona. El resultat ha estat, afortunadament, amb molts triomfs i pocs fracassos, la recuperació de nombrosos elements, si bé encara queda molta feina per fer. És important que ciutadania i administració local es posin a treballar conjuntament pels beneficis que suposaria el resultat final, doncs de ser així Nou Barris podria aviat convertir-se en un referent a nivell europeu de recuperació i reutilització del patrimoni com a exemple de regeneració, cohesió i integració com un districte més de Barcelona.